

MAQOLLARNING TIL XUSUSIYATLARI

Normo‘minov Zohidjon

Termiz davlat universiteti 4-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20525189>

Annotatsiya: Ushbu maqolada maqollar, ularning til xususiyatlari, tarixiy rivojlanishi tadqiq etildi. Mazkur tadqiqotning bosh maqsadi ushbu durdona asarning asosini o‘quvchilarga yetkazish hamda adabiyotshunoslik sohasiga oz bo‘lsa-da hissa qo‘shishdir.

Kalit so‘zlar: maqol, paremiologiya, tarixiy rivojlanish, til va ma‘no ifoda usuli, maqollar uslubi, lingvokulturologiya.

Annotation: In this article, Proverbs, their linguistic features, historical development were studied. The main goal of this study is to convey the basis of this masterpiece to readers and make a small contribution to the field of linguistics.

Keywords: proverb, paremiology, historical development, language and meaning expression method, methodology of proverbs, linguoculturology.

Аннотация: В данной статье были рассмотрены пословицы, их языковые особенности, историческое развитие. Главная цель данного исследования-донести до читателей суть этого шедевра и внести хоть малейший вклад в область литературоведения.

Ключевые слова: пословица, паремология, историческое развитие, язык и способ выражения смысла, методика пословиц, лингвокультурология.

Maqollar xalq og‘zaki va yozma ijodiyati mahsuloti bo‘lib, ularning til xususiyatlari tilshunoslik va filologiya sohasida muhim o‘rinni egallaydi. Maqollar milliy tafakkur, madaniyat, tarix va dunyoqarashni ifodalovchi ifoda vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular orqali xalqning tarixi va madaniy merosi saqlanadi. Ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, maqollarning til xususiyatlarini chuqur o‘rganish orqali til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy aloqani tushunishga imkon yaratadi. Maqollarning til xususiyatlari, xususan, qisqa, ifoda kuchi yuqori bo‘lishi va murakkab fikrlarni nozik so‘z birikmalari hamda metaforik ifodalar yordamida ifodalash imkoniyati, ularning estetik va didaktik funksiyalarini kengaytiradi. Bu xususiyatlar tilni boyitishda va tilni o‘rganishda muhim rol o‘ynaydi, ayniqsa, milliy til va madaniyatni avaylab saqlashda katta ahamiyat kasb etadi.

Maqollarning til xususiyatlarini tarixiy rivojlanishi kontekstida o‘rganish jarayonida, ularning xalq orasida qanday shakllanganligi, yozma va og‘zaki madaniyatdagi o‘zgarishlari hamda zamonaviy tillardagi o‘rinini aniqlash muhim bo‘ladi. Bu sohada olib boriladigan tadqiqotlar, maqollarning estetik va funksional rolini hamda ularning til bilan madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqligini ochib berishga qaratilgan. Maqollarning qisqa, ifoda kuchi yuqori bo‘lishi, murakkab fikrlarni oddiy va aniq tarzda etkazish uchun metaforalar va so‘z birikmalaridan foydalanishi ularning tilshunoslikdagi o‘rnini mustahkamlashda muhim bo‘lib, til va madaniyat rivojlanishining muhim qismi sifatida qaraladi.¹

Yozma manbalarda maqollarning ilk yozilgan namunalarini qadimgi yozuvli madaniyatlar, masalan, qadimgi Mesopotamiya, Misr va Yunoniston madaniyatlarida uchratish mumkin. Bu yozuvlar faqat ma‘naviy va diniy matnlar bilan chegaralanmagan, balki xalq og‘zaki ijodining muhim qismini tashkil etgan maqollar, aforizmlar va bayonotlarni ham o‘z ichiga

¹Mirzayev, T. (tahrir). O‘zbek xalq maqollari. Toshkent: Sharq, 2003. — 640 b.

olgan. Ayniqsa, qadimgi yunon madaniyatida "Apoftegma"lar yoki qisqa, mazmuna chuqur ta'sir o'tkazadigan iboralar keng tarqalgan. Bu yozma manbalarning paydo bo'lishi maqollarning tarixiy rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, ular avval og'zaki shaklda bo'lgan, lekin yozma shaklda saqlanib qolgan.

Maqollarning rivojlanish jarayonida ularning xalq orasida qanday shakllangani va qanday o'zgarib borishi muhim o'rganiladigan jihatlardan biridir. Madaniyat va tilning o'zgarishi bilan maqollarning mazmuni, uslubi va ko'rinishi ham rivojlangan. Masalan, o'rta asrlarda maqollar diniy va axloqiy ma'no bilan boyitilib, jamiyatning axloqiy qadriyatlarini ifodalashda muhim vositaga aylangan.² Ular, shuningdek, davlatlarning mustahkamligini ta'minlash, urush va tinchlik muhokamalarida ham ishlatilgan. Bu jarayon davomida maqollar muayyan davr va mintaqalar tiliga moslashib, ularning tilshunoslikdagi o'rnini yanada mustahkamladi.

Maqollarning til va ma'no ifoda usullari ularning tarixiy rivojlanishi jarayonida muhim o'zgarishlarga duch kelgan va bu o'zgarishlar ularning estetik, funksional va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilgan.³ Tarix davomida maqollarning til va ma'no ifoda usullari, ularning shakllanishi va rivojlanishi, shuningdek, ularning turli madaniyat va davrlardagi o'ziga xos xususiyatlari o'rganilgan. Bu jarayon, avvalo, maqollarning tilshunoslikdagi o'rni va ulardagi ifoda vositalarining qanday rivojlanganini tushunishga imkon beradi.

Maqollarning til va ma'no ifoda usullari, asosan, ularning qisqa bo'lishi va ifoda kuchiga bog'liq. Ularning qisqa shakli, odatda, murakkab fikrlarni aniq va tezkor tarzda etkazishga imkon beradi. Bu jihat, ayniqsa, xalq og'zaki ijodiyotida muhim bo'lib, ularning tez va samarali axborot yetkazish imkoniyatini ta'minlagan. Maqollarning ifoda kuchi ularning metaforik va nozik so'z birikmalari bilan ham bog'liq bo'lib, ular orqali murakkab fikrlar, talqin va ma'nolar qisqa va ta'sirli tarzda ifodalanadi. Bu, ayniqsa, til estetikasi va didaktik imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarixiy rivojlanish jarayonida maqollarning til va ma'no ifoda usullari, ularning shakllanishi va uslublari o'zgarib borgan. Masalan, qadimgi davrlarda maqollar ko'proq axloqiy va tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish uchun ishlatilgan bo'lsa, o'rta asrlarda ularning mavzusi kengayib, diniy va axloqiy qadriyatlarni ifodalashda muhim rol o'ynagan. Bu davrda maqollar, shuningdek, ijtimoiy-siyosiy muhit bilan chambarchas bog'liq bo'lib, jamiyatning axloqiy qadriyatlarini, ijtimoiy muhitdagi muhim fikrlarni qisqa, ta'sirli ifoda etish uchun keng foydalanilgan. Bu o'zgarishlar, maqollarning til va ifoda usullarini yangilash, metafora va idiomalar bilan boyitish hamda ularning estetik va didaktik imkoniyatlarini kengaytirishga olib kelgan.

Maqollarning til va ma'no ifoda usullari, shuningdek, turlar va uslublari bilan ham bog'liq bo'lib, ular qanday maqsadlar uchun ishlatilishiga qarab shakllangan.⁴ Dastlab, ular asosan axloqiy va tarbiyaviy maqsadlarda, insonlarning axloqiy qadriyatlarini, ma'naviy qadriyatlarini va hayotiy tajribalarni ifodalash uchun ishlatilgan bo'lsa, keyinchalik ularning mavzusi kengayib, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy sohalarida ham o'z o'rnini topgan. Bu rivojlanish jarayonida maqollarning til va uslublari yangi elementlar, metafora va idiomalar paydo

²Shomaqsudov, Sh., & Shorahmedov, Sh. O'zbek xalq maqollari. Toshkent: Sharq, 2003. — 398 b.

³Rahmatullayev, Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent: O'qituvchi, 1978. — 456 b.

⁴Hojiyev, A. O'zbek tilining frazeologiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 1983. — 312 b.

bo'lib, ular orqali til estetikasi va ifoda imkoniyatlari kengaygan. Bu esa, o'z navbatida, til va madaniyat o'rtasidagi aloqalarni chuqurlashtirgan va maqollarning tarixiy rivojlanishini yanada boyitgan.

Shu bilan birga, maqollarning til va ma'no ifoda usullari, ularning tarixiy rivojlanishi bilan birga, ularning madaniyat va til bilan o'zaro aloqasini ham o'rganishni taqozo etadi. Bu usullar, ularning xalq tafakkuri va madaniyatining o'ziga xosligini anglashda muhim rol o'ynaydi. Maqollarning til va ma'no ifoda usullari, shuningdek, xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va tafakkur uslublarini aks ettiradi.⁵ Bu jarayon, til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni va ularning bir-biriga ta'sirini chuqurlashtiradi. Tarix davomida maqollarning til va ma'no ifoda usullari, ularning shakllanishi va rivojlanishi, shuningdek, ularning turli madaniyat va davrlardagi o'ziga xos xususiyatlari, tilshunoslik va filologiya sohasida muhim o'rganiladigan mavzudur.

Ushbu tadqiqot maqollarning til xususiyatlari va ularning tarixiy rivojlanishi bilan o'zaro aloqasini o'rganishga qaratilgan bo'lib, uning asosiy maqsadi maqollarning tilshunoslikdagi o'rnini va funksiyalarini chuqur tahlil qilishdan iborat edi. Avvalo, maqollarning tarixiy rivojlanishi va ular orqali milliy tafakkur, madaniyat hamda tarixning qanday ifoda etilishi aniqlandi. Maqollarning qisqa va ifoda kuchi yuqori bo'lishi, murakkab fikrlarni nozik so'z birikmalari va metaforalar yordamida ifoda etishi, ularning estetik va didaktik imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu xususiyatlar tilning estetik va ma'naviy boyligini oshirishda muhim rol o'ynaydi va milliy til hamda madaniyatni saqlashda asosiy vositadir.

Shuningdek, maqollarning funksional roli, axborot yetkazish, tarbiya va ma'naviyatni oshirishdagi o'rnini ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning har bir so'z va ibora o'ziga xos ma'noga ega bo'lib, tilni o'rgatishda muhim vazifa bajaradi. Maqollarning til va madaniyat bilan o'zaro aloqasi ularning tarixiy rivojlanishi va estetik xususiyatlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu esa, o'z navbatida, tillararo va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish uchun asosiy imkoniyatlar yaratadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Doniyorov, H., & Doniyorov, X. O'zbek tilining tarixi [2 jildlik]. Toshkent: O'qituvchi, 1995–1997
2. Hojiyev, A. O'zbek tilining frazeologiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 1983. — 312 b
3. Mirzayev, T. (tahrir). O'zbek xalq maqollari. Toshkent: Sharq, 2003. — 640 b.
4. Rahmatullayev, Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent: O'qituvchi, 1978. — 456 b.
5. Shomaqsudov, Sh., & Shorahmedov, Sh. O'zbek xalq maqollari. Toshkent: Sharq, 2003. — 398 b.

⁵Doniyorov, H., & Doniyorov, X. O'zbek tilining tarixi [2 jildlik]. Toshkent: O'qituvchi, 1995–1997